

ЄДИНИЙ В УКРАЇНІ ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

В статті аналізується історія утворення і функціонування філософського і теологічного факультетів Чернівецького університету з 1875 р., передумови відродження філософсько-теологічного факультету і головні напрямки його розвитку в роки незалежності України.

Ключові слова: архієрей, кафедра, культурологія, професорсько-викладацький склад, релігієзнавство, соціологія, студенти, теологія (богослов'я), університет, факультет, філософія.

Успішно продовжуючи добрі традиції двох найдавніших факультетів Чернівецького університету – філософського та греко-православного теологічного, ось уже 20 років розвивається й утверджується філософсько-теологічний факультет, завдяки якому університет став усеукраїнським осередком духовності, науки й культури.

Відкриття греко-православного теологічного факультету (ухвалено австрійським імператором Францем Йозефом I 4 жовтня 1875 року) пов'язане з ім'ям відомого церковного діяча – єпископа та першого митрополита Буковини Євгена Гакмана (1793-1873), який у 1851 році розпочав переговори з урядом Австрії про створення на базі «греко-східного» Богословського інституту (заснований у 1826 р.), який входив в інфраструктуру його єпископії, відповідного факультету. Позитивному розв'язанню цього питання сприяла готовність владики розмістити теологічний факультет у своїй резиденції. Важливою обставиною було й те, що університет мав утримуватися коштом Православного релігійного фонду Буковини [9, с. 11].

Теологічний факультет розташувався в резиденції буковинського митрополита і був повністю забезпечений навчальними приміщеннями. Свою діяльність факультет розпочав 30 серпня 1875 року у складі 7 кафедр, а саме: вивчення Біблії і тлумачення Старого та Нового Заповітів, догматики, теологічної моралі, історії церкви, церковного права, практичної теології та східних мов.

Вивчалися й інші предмети – обов'язкові та факультативні. До перших належали: енциклопедія та методологія богословського навчання, єврейська мова, церковна статистика, церковний діловий стиль. Другу групу становили граматика новозаповітних мовних ідіом, біблійна історія, археологія, історія нового біблійного канону, патрологія, історія догматики й апологетики, церковнослов'янська мова, символіка східної церкви та її тлумачення.

Питання кадрового забезпечення на факультеті розв'язувалися Богословською колегією, яка діяла при Буковинській єпископії з обов'язковим погодженням із міністерством віросповідань і освіти Австро-Угорської імперії.

Професорсько-викладацький склад факультету поповнювався професорами скасованого «греко-східного» Богословського інституту. Факультет намагався й самотужки готувати на професорські посади людей із його випускників. За чверть століття було підготовлено 7 кандидатів на посаду викладачів православного факультету, зокрема О.Воюцького, В.Гаїну, В.Георгіу, К.Савескула, С.Сагіна, Т.Тарнавського. Серед професорів і доцентів теологічного факультету було лише два українці – Є.Козак і Д.Єремійчук, решта – румуни.

Першим деканом факультету став професор В. Митрофанович, який у 1877 – 1878 н. р. був ректором університету. Професори-богослови О.Попович та О.Воюцький обіймали цю посаду двічі: перший – у 1880 – 1881 і 1895 – 1896 н. р., другий – у 1892 – 1893 і 1901 – 1902 н. р. У різні часи ректорами також були В.Репта, К.Попович, Т.Тарнавський, Є.Козак, С.Сагін. Останнім ректором німецького університету в 1918 – 1919 н. р. також був професор

факультету В. Тарнавський [10, с. 149].

Мовою викладання згідно з регламентом теологічного факультету була німецька. Проте за наполяганнями професорської колегії церковнослов'янська мова та література були обов'язковими для вивчення.

Богословський курс тривав чотири роки. Крім фахових дисциплін студенти-богослови мали опанувати і скласти іспити з австрійської історії та курсу історії й інститутів римського права. Відвідування лекційних та семінарських занять для них було обов'язковим, тоді як на інших факультетах примусу не існувало. Студенти утримувалися за рахунок церковних коштів і забезпечувалися житлом.

Кількість студентів-теологів у різні часи була різною. На час відкриття університету на факультеті студіювали теологію 39 чоловік. Через десять років їхня кількість зросла до 77. Проте тенденція до зростання не була стійкою. Так, чисельність студентів то різко зменшувалася (у 1900 р. їх було лише 36), то швидко зростала – як у семестрі 1911 – 1912 року їх налічувалося 204.

Переважали студенти-румуні. Зокрема, у 1900 році серед 36 осіб був лиш один українець, а румунів – 29 [2, арк. 14-15]. Це пов'язано з тим, що українські юнаки, хоч і навчалися безкоштовно, проте мали менше шансів на працевлаштування, ніж інші. Часто з метою вигідного працевлаштування їм доводилося змінювати свою національну ідентифікацію.

У 1884 році студенти-богослови утворили власне товариство «Academia orthodoxa» («Православна академія»).

Теологічний факультет отримав право присуджувати докторські ступені. Для цього випускники мали складати іспити із читання Біблії і тлумачення Старого й Нового Заповітів, історії церкви, догматики, морального богослов'я, церковного права. Іспити тривали до двох годин у присутності не менше чотирьох професорів. Першим їх успішно склав і став професором О. Воюцький. За ним це звання отримали молоді теологи з Буковини, Угорщини, Семиграддя, Румунії. Усього за перші 25 років існування теологічного факультету звання докторів богослов'я одержало 37 осіб [10, с. 150].

Бібліотека теологічного факультету бере свій початок від книгозбірні, заснованої ще 1827 року. Напередодні відкриття факультету тут налічувалося майже дві тисячі томів. Після тривалого листування уряд виділяв на поповнення факультетської книгозбірні 1000 фл. щороку.

З 1885 року штатним бібліотекарем став проф. Е. Воючек, який, за ухвалою професорської колегії, з 1894 р. подавав повний річний звіт про роботу. Бібліотеку відвідували викладачі та студенти інших факультетів. Наприкінці століття книжковий фонд бібліотеки теологічного факультету становив 7544 видань [10, с. 150].

У 1882 році в Чернівцях почав виходити церковно-літературний часопис «Лампада» («Candela») румунською та українською мовами. У журналі друкувалися праці викладачів богословського факультету, які мали публікації і в німецькомовних часописах.

Засновуючи університет у Чернівцях, австрійська влада сподівалася, що в ньому навчатимуться також закордонні студенти. Ці надії справдилися лише частково, та й то завдяки саме теологічному факультетові. Починаючи з 1880 року, тут слухали лекції вихідці з Румунії, з 1887-го – із Сербії, Чорногорії, Боснії, Болгарії, Угорщини й Туреччини. Зважаючи на те, що в цих країнах від викладачів богословських шкіл різного рівня вимагалася завершена академічна освіта, а часто також науковий ступінь, Чернівецький теологічний факультет був чи не єдиним місцем підготовки таких фахівців. Згодом чимало з них стали визначними теологами та церковними діячами: викладачами і професорами вузів та семінарій, членами консисторій, єпископами, настоятелями монастирів.

Найбільш ранні впливи Чернівецької школи богослов'я були помітні в Румунії, де Собор 1878 р. у Бухаресті постановив відправляти студентів на навчання до Чернівців. За цим прикладом пішла і Карловецька митрополія. Професор Чернівецького університету Альфред Гальбан відзначив: «Єго (теологічного факультету) плян науковий... знайшов в коротці велике признанє, так що гр. орієнтальний Синод у Букурешті постановив у 1878 р. посилати

теологів до Чернівців, аби в той спосіб виображувати професорів теології для Румунії... Карловецький гр. ор. Синод пішов також за повисшим приміром» [1, с. 3].

Тісно пов'язана із Чернівецькою богословською школою історія Бухарестського факультету, реорганізація якого у 1884 р. була здійснена за зразком факультету в Чернівцях. Так, згадуваний А.Гальбан констатує: «Заложений в р. 1884 гр. ор. теологічний факультет у Букарешті є устроєний після нашого теологічного факультету аж до подробиць» [1, с. 3]. Проте Чернівецька теологічна школа все ж була на значно вищому рівні, як зазначав авторитетний російський церковний історик К.Є. Скурата [5, с. 232].

Крім Бухарестського, суттєвого наукового впливу Чернівців зазнав теологічний факультет у Карансебеші в Банаті, а також богословська школа, створена 1882 р. в Арадї. У першому закладі працювали випускники Чернівецького університету: д-р Петро Барба, д-р Петро Йонеску, д-р Юліан Олар, а в Арадї викладали д-р Теодор Ботіш, д-р Григорій Драгомір, д-р Григорій Прок і д-р Юліан Сучія, які закінчили богословський факультет у Чернівцях [1, с. 3].

Свій перший викладацький склад підготував у Чернівцях і Перший богословський заклад у Боснії.

Така роль Чернівецького богословського факультету визнавалася не лише православним населенням Південно-Східної Європи, але й державною владою Австро-Угорської імперії: «Так, у 1893 р. під час аудієнції проф. др. Воюцького з Чернівецького університету до імператора, він вислухав слова найвищого визнання від цісаря за працю факультету» [1, с. 3].

Богослови, які здобули вищу освіту на Буковині, працювали у духовній семінарії в Прізері. Серед них – Симеон Попович, який у міжвоєнний період був ректором цього закладу, а згодом – Штіпським (Струмїцьким) єпископом [7, с. 79], а також Радівой Йосіч, згодом – професор Белградського університету.

Вдосконалювали свій освітній рівень у Чернівцях і деякі відомі архієреї. Так, єпископ Далматійського – Істрійського Никодим (Мілаш) після навчання в Віденському університеті, Київській духовній академії у Чернівцях на богословському факультеті захистив докторську дисертацію і здобув наукову ступінь доктора богослов'я. Після повернення додому очолював Белградську і Задарську (16 років) семінарії, а 1890 р. був рукоположений в сан єпископа. Він відомий також як науковець. Праця єпископа Никодима «Православне церковне право» перекладена і видана багатьма мовами (німецькою, новогрецькою, болгарською, російською) [5, с. 235].

Значний вплив випускники Чернівецького університету мали і на відкритий восени 1920 р. богословський факультет Белградського університету. Особливо виділявся проф. Лазар Міркович, автор підручника «Православна літургіка» сербською мовою. Вона за структурою нагадувала курси професорів богословського факультету Чернівецького університету Василя Митрофановича і Теодора Тарнавського [5, с. 237].

Незаперечний факт впливу Чернівецького богословського факультету і на становлення теологічної освіти у Болгарії. Він проявився найперше через випускника Чернівецького університету Стефана Цанкова. Будучи на посаді декана богословського факультету Софійського університету, він намагався впровадити тут все позитивне, з чим познайомився в Чернівецькому університеті [7, с. 80].

Показово, що у 20-х роках ХХ століття студенти-богослови університету у Белграді, слухаючи лекції випускників Чернівецького університету, прагнули потрапити туди для завершення богословської освіти. До таких належав, зокрема, К.Марков, який закінчив теологічний факультет у Чернівцях 1928 року. 1927 р. ієромонах Кирил захистив дисертацію, що знайшла підтвердження в «Щорічнику Чернівецького університету» [5, с. 239]. Після цього він продовжував навчатися в різних університетах: Берлінському, Віденському та ін. 1936 р. Кирил приймає єпископський сан, а 1953 р. його обрано Патріархом Болгарської церкви.

Таким чином, богословський факультет у Чернівцях з терміном навчання 4 роки (поруч із 14 роками у російських духовних школах) давав якісну освіту, так що рівень освіченості його випускників був досить високим. Факультет зміг підготувати низку висококваліфікованих

богословів, які суттєво вплинули на стан розвитку теологічної освіти у всьому православному світі, а найбільше – на території Південно-Східної Європи. Такі результати спричинили визнання за теологічним факультетом Чернівецького університету статусу впливової школи, здобутками якої користувалися і користується православне суспільство.

Однією з важливих передумов відкриття філософського факультету в університеті в 1875 році стала певна традиція філософської культури на Буковині, витоками якої була тривала діяльність школи, заснованої у відповідності з ухвалою міністерства віросповідань та освіти 1815 року «Про відкриття філософського навчального закладу в Чернівцях». Філософський факультет за своєю адміністративною структурою та предметністю мав позитивістську спрямованість. Тут поряд з філософією вивчалися філологія, історія, науково-природничі дисципліни. Студенти протягом трьох років слухали курс лекцій з філософії, протягом чотирьох років – історію Австрії, протягом семи семестрів – історію та застосування римського права. Як правило, вивчення окремих дисциплін забезпечували відповідні кафедри. Їх чисельність поступово зростала. Філософські дисципліни почали викладатися вже у зимовому семестрі 1875 – 1876 н. р. З часом на факультеті сформувалося 16 гуманітарних і 12 природничих кафедр.

Першим кафедрі філософії очолив екстраординарний професор, д-р А. Марті. В австрійський період на кафедрі працювали авторитетні доктори філософії з багатьох європейських університетів – Боннського, Інсбрукського, Віденського та ін. Викладачі писали і видавали цінні наукові праці: А.Марті – з практичної філософії, К.Юберхорст – з філософії Локка і Канта, Р.Гохеггер – з естетики та етики, Р.Вале – з філософії середньовіччя та ін. [4, арк. 3-6].

На філософському факультеті було створено дві історичні кафедри, традиційні для всіх університетів імперії, – історії Австрії та загальної історії, а також кафедри стародавньої, східноєвропейської, південно-східноєвропейської історії. Ординарним професором історії Австрії був Фердинанд Ціглауер фон Блументаль (1829-1906). З 1856 року – професор Академії права в Германштадті, з 1875-го – професор Чернівецького університету кілька разів обирався ректором і деканом філософського факультету. До виходу на пенсію викладав австрійську історію та керував семінаром. Його перу належать праці з історії Буковини: «Становище Буковини на час Австрійської окупації» (Чернівці, 1888) та «Історичний нарис Буковини періоду австрійської військової адміністрації» (Чернівці, 1893-1901), в яких він обґрунтовував право Австрії на Буковину, пропагував ідею цивілізаторської місії австрійської монархії на приєднаних землях. Попри певну тенденційність, праці Ф.Ціглауера й сьогодні залишаються цінними своїм багатим фактичним матеріалом.

На кафедрі австрійської історії та в керівництві семінаром з цього предмета Ціглауера змінив Р.-Ф. Кайндль (1866-1930) — видатний австрійський історик та етнограф. Уродженець Чернівців, син учителя малювання та вихованець місцевого університету, він з 1901 року став у ньому професором австрійської історії та найвизначнішим істориком Буковини. Доктор філософії, голова історичного семінару, член центральної комісії мистецтв та історичних пам'яток у Відні, радник архіву, обирався деканом філософського факультету (1906-1907 н. р.), ректором університету (1912-1913 н. р.). Написав «Історію міста Чернівці» (1908), тритомну «Історію Буковини» (Чернівці, 1888-1893. – Т. 1-3), двотомне дослідження «Рутени на Буковині» у співавторстві з А. Манастирським (Чернівці, 1898-1899); «Буковина в 1848-1849 рр.» (Відень, 1900); «Історію німців Прикарпаття» (Відень, 1907-1911. – Т. 1-3) та ін. У працях Р.-Ф. Кайндля вперше науково спростовано хибну думку, що нібито українці на Буковині – «зайди». Спираючись на писемні джерела та археологічні дані, він доводив, що вже з VI ст. постійним осілим населенням східної частини Прикарпаття, автохтонами були слов'яни. Цінність мають його дослідження з історії буковинських українців (рутенів, русинів). Йому належать також дослідження з етнографії українського населення Буковини, серед них том «Гуцули» (Відень, 1894) – одна з перших праць про цю самобутню гілку українського народу. Його праці не втратили свого наукового значення і в наш час.

Почесне місце серед університетських буковинознавців належить істориком і бібліографу Й.Полеку. У 1893-1904 роках він кустос (хранитель), а в 1904-1912 роках – директор

бібліотеки університету. Й.Полек – автор досліджень з економічної, політичної та культурної історії, з етнографії, історичної географії, бібліографії, статистики Буковини кінця XVIII – поч. XIX століття, у додатках до яких опубліковано багато документів. Головні його праць: «Придбання Буковини Австрією» (Чернівці, 1900). Для праць Й.Полека, загалом досить цінних, як і для праць Ф.Ціглауера та Р.-Ф. Кайндля, характерна деяка ідеалізація політики Австрії на Буковині.

Як приват-доцент кафедри загальної історії середньовіччя з 1885 року на факультеті почав працювати д-р В. Мількович. У 1898 році він одержав звання екстраординарного професора східноєвропейської історії і очолив відповідну кафедру, займався проблемами минулого Чехії, Хорватії, Росії, Польщі [10, с. 151-152].

У загальному курсі, який читався на цій кафедрі, викладалася також історія України. Однак студенти-українці були незадоволені тим, що В.Мількович не був фахівцем з історії України, яка губилася в розлогіму матеріалі історії Східної Європи, а лекції читалися німецькою мовою. Вони неодноразово заявляли про це. 28 червня 1908 року майже 100 студентів провели в п'ятій аудиторії університету збори, на яких були присутні професори С. Смаль-Стоцький і В. Мількович. Збори ухвалили: вимагати від уряду заснування кафедри української історії і семінару з українською мовою викладання. 11 червня 1909 року збори численної студентської громади прийняли аналогічну резолюцію.

5 липня 1909 року це питання ставилося і на зборах у Народному домі в присутності студентів, інтелігенції, інших верств населення.

26 жовтня 1908 року студенти надіслали у міністерство меморандум з обґрунтуванням необхідності заснування кафедри української історії. Це досить характерний документ, який свідчить про рівень національної свідомості студентської молоді та її бажання знати вітчизняну історію. Меморандум підписали студенти філософії М.Павлусевич, І.Доїцівник, І.Тихонський, І.Бекул і студент теології Ф.Григорій.

Меморандум підкреслював, що без знання власної історії «не може бути й мови про культурний розвиток народу. Тільки пізнанням власної історії народ викриває свої помилки і намагається їх усунути, а з іншого боку, стає він гордий за свої культурні здобутки, приходять до переконання, що на нього спадають ще великі обов'язки та завдання, що він є спорідненим членом великої людської родини, з якою мусить працювати для блага та прогресу людства».

Українські студенти вимагали також заснування спеціального семінару з української історії, вважаючи, що «крім самої історії потрібно знати також методи її вивчення».

У відповідь на домагання студентів-українців, румунів та поляків – про викладання історії цих народів рідними мовами професорська колегія філософського факультету в листі від 2 липня 1908 року до міністерства віросповідань та освіти виступила проти, підкресливши, що «обов'язком факультету є в першу чергу – захищати інтереси німецьких студентів, аж на другому місці може (він) займатися побажаннями окремих груп» [7, арк. 1-3].

У міжвоєнний період (1919-1939 рр.) продовжували функціонувати два факультети – філософський і теологічний. У 1923 році філософський факультет було поділено на філософсько-філологічний та природничий факультети. Упродовж 20 міжвоєнних років на філософському факультеті діяло 4 кафедри: логіки і психології, педагогіки і соціології, історії філософії та естетики, соціальної етики та політики. Деканами у різні роки були Є.Ботезат, А.Прокопович, Т.Саучук-Севяну, С.Пушкару. Серед викладачів виділялись професори І.Ністор та І.Собієра. На теологічному відділенні у міжвоєнний період було 10 кафедр: історії румунської церкви, апологетики, вивчення Біблії і тлумачення Старого і Нового Заповітів, церковної моралі, догматики, літургії тощо.

У часи радянської влади, коли будь-яке наукове дослідження релігійного феномена могло здійснюватися лише в межах марксистсько-ленінського кліше, з наукового обігу поступово витіснялося гуманітарне начало. Релігієзнавству було відмовлено в самостійному дослідженні релігії. Воно розглядалося як складовий елемент так званого наукового атеїзму, а про богословські дисципліни в сфері державної освіти годі було й думати. Філософські та релігієзнавчі школи у «країні рад» перетворювалися на центри атеїстичної пропаганди. За таких

умов 1946 року правонаступницею філософського факультету Чернівецького університету залишилася лише кафедра філософії, а теологічний факультет ліквідували повністю.

Завідувачем кафедри філософії у повоєнні часи був кандидат філософських наук, доцент Т.Сопільнюк. До складу кафедри входили: професор А.Шем'якін, доцент Чечіль, в.о. доцента Новіков та інші. Згодом колектив кафедри суттєво поповнився випускниками Московського, Київського і, звичайно, Чернівецького університетів. Кафедрою забезпечувалося читання курсів з діалектичного та історичного матеріалізму, історії філософії, етики, естетики, наукового атеїзму та ряду спецкурсів.

З 1958 року кафедру очолив кандидат філософських наук, доцент М. Логвінов. При кафедрі було відкрито аспірантуру.

Новий етап науково-навчального поступу почався з 1970 року, коли завідувачем кафедри філософії обрали кандидата філософських наук, доцента А.Колодного. За роки його завідування кафедрою колектив істотно зріс не лише у кількісному, а і якісному плані. З 18 викладачів кафедри 15 мали вчений ступінь кандидата наук, 12 – звання доцента.

При кафедрі функціонувала лабораторія конкретних соціологічних досліджень (керівник З. М. Филипович) та методична комісія, яку впродовж багатьох років очолював (до призначення з 1993 року на посаду декана факультету) М.Сидоренко.

З вересня 1977 року завідувачем кафедри став доцент П.Фольварочний. У цей час налагоджуються творчі зв'язки з провідними вченими Москви, Києва, Донецька та інших регіонів. Формується новий напрям, пов'язаний з дослідженням світоглядних і методологічних проблем наукового пізнання. Це дало змогу в 1984 році провести в Чернівцях III Всесоюзний семінар «Світогляд і наукове пізнання».

1984 року завідувачем кафедри філософії було обрано доцента Б.Починка. Усвідомлюючи вимоги часу, в колективі викладачів кафедри досліджувалися питання і здійснювалися практичні кроки, спрямовані на зміну культурно-освітніх і теоретико-методологічних парадигм. Замість курсу марксистсько-ленінської філософії студентам було запропоновано на вибір 4 курси: історія філософії, діалектика і теоретичне пізнання, соціальна філософія, філософська пропедевтика.

Суспільно-політичні зміни, що відбувалися наприкінці 80-х років ХХ століття в Європі й у нашій країні зокрема, відкрили шлях до незалежності та демократизації українського суспільства. Комуністична ідеологія, спосіб мислення та світобачення поетапно відсуваються на периферію суспільної свідомості, тим часом релігія та Церква активно повертаються у суспільне лоно, з якого свого часу були брутально виштовхнуті.

Філософський і теологічний факультети було відроджено 29 грудня 1993 року у складі єдиного філософсько-теологічного факультету з відділеннями філософії та теології, коли було видано наказ № 70 «Про відкриття філософсько-теологічного факультету». В ньому, зокрема, зазначалося: «Беручи до уваги рішення Міжгалузевої акредитаційної комісії від 16.09.1993 р., колегії Міністерства освіти від 29.09.1993 р., протокол № 16/5, рішення Вченої ради ЧДУ від 29.12.1993 р. відкрити у Чернівецькому державному університеті імені Юрія Федьковича філософсько-теологічний факультет» [10, с. 156]. Все це вдалося завдяки зусиллям тодішнього ректора університету С.Костишина, голови обласної державної адміністрації І.Гнатишина, міністра освіти П.Таланчука. Практичних зусиль, спрямованих на реалізацію цього доленосного проекту, доклали доценти І.Чорний, І.Проценко і О.Гасяк. Сприяли також тодішній архієпископ (зараз митрополит) Чернівецький і Буковинський Данило та громадсько-культурні діячі.

В урочистостях з нагоди його відкриття 12 лютого 1994 року взяли участь Його Святість Святіший Патріарх Київський і всієї Руси-України Володимир (Романюк), митрополит Філарет (нині Святіший Патріарх УПЦ КП), духовенство нижчих рівнів, представники влади та громадськість краю.

Деканом щойно відновленого філософсько-теологічного факультету став доктор філософії, професор М.Сидоренко, а його заступниками – доцент Я.Кузьмук та кандидат богослов'я В. Вепрук. Останній свого часу завідував богословським відділенням.

Відроджений філософсько-теологічний факультет постав як джерело духовної освіти, духовно-культурний і науково-освітній центр. Літопис його життя надзвичайно насичений і багатий на змістовні та неординарні події, що визначають стан і перспективу розвитку, утвердження статусу та іміджу серед інших наукових осередків релігієзнавчої і філософської думки.

У лютому 1994 року здійснено перший набір студентів-теологів (30 осіб), а у вересні цього ж року на філософське відділення було зараховано 25 студентів. 1996 року відкрито релігієзнавче відділення, на яке зарахували 26 студентів.

У 1998 році деканом філософсько-теологічного факультету призначено доц. Б.Починка, а його заступником залишився доц. Я.Кузьмук. На факультеті функціонувало 2 кафедри – філософії та релігієзнавства і теології. Завідувачем кафедри філософії став проф. А.Маковецький. Кафедру релігієзнавства та теології очолював проф. М.Сидоренко.

З 2001 року керівництво факультетом успішно здійснює доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заслужений працівник освіти В.Балух, він же і завідувач кафедри релігієзнавства та теології. На факультеті функціонує ще дві кафедри: філософії та соціології. Останню відкрито у квітні 2003 року. Кафедру філософії очолює доктор філософських наук, професор М.Марчук, соціології – очолював доктор соціології, професор А.Маковецький, а з 2008 року – доктор філософських наук, професор В.Докаш. Богословське відділення очолює кандидат богослов'я, доцент, протоієрей М.Щербань.

В управлінні факультетом декану допомагають його заступники: з навчально-методичної роботи – проф. Мизак Н.С., навчально-виховної роботи – к.с.н. Пержун В.В., наукової роботи – проф. Марчук М.Г., з навчально-виховної роботи в гуртожитку та заочному відділенні – к.і.н. Бучовський В.Р.

Усі кафедри є випускаючими і мають аспірантури і докторантури.

Процес омолодження кадрів став можливим завдяки копійкій праці декана факультету В.Балуха. Власне з його приходом до керівництва на факультеті відбулися позитивні зміни. Зокрема, активізувалася робота з підготовки молодих викладачів із середовища студентів-випускників. Першочерговим завданням, яке йому вдалося розв'язати, було відкриття аспірантур з релігієзнавства та соціології, докторантури з філософії і релігієзнавства, нових напрямів підготовки «Соціологія» і «Культурологія», а також налагодження співпраці з іншими навчальними закладами та науковими інституціями.

Факультет динамічно розвивається в різних напрямках освітньо-наукової діяльності, що забезпечує йому статус і високе визнання не лише серед інших факультетів університету, а й серед подібних йому філософсько-релігієзнавчих шкіл в Україні, наприклад, Києва, Львова, Одеси, Івано-Франківська тощо.

З квітня 2005 року діяла спеціалізована Вчена рада із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності «філософія науки» (голова проф. В.Балух). А з травня 2012 р. відкрито спеціалізовану вчену раду з захисту докторських (кандидатських) дисертацій зі спеціальностей «Філософські науки» і «Релігієзнавство (філософські науки)», яку очолює член-кореспондент НАПН України Балух В.О. Проф. Докаш В.І. є членом експертної ради ДАК МОН України.

Зараз на факультеті в докторантурі знаходяться 4 викладачі (доценти Рошкулець Р.Г., Шкрібляк М.В., Рупташ О.В., Бродецький О.Є.) та навчаються в аспірантурі – 15 чоловік (І.Дутковський, Р.Онуфрійчук, Л.Мирутенко, М.Мельничук, І.Халай, Ю.Ткачова, К.Бабій, М.Козьменко, М.Гергелюк, О.Марчук, В.Мудраков, І.Луцан, Н.Руско, Ю.Кілей, О.Якимчук).

Факультет готує фахівців за спеціальностями «Філософія», «Релігієзнавство», «Теологія», «Соціологія», «Культурологія». Нині на денній формі навчається 312 студентів, на заочній 136. Факультет уже здійснив 16 випусків спеціалістів з теології, 16 – з філософії, 12 – з релігієзнавства, 6 – соціологів, підготовлено понад 2000 фахівців. Випускники факультету працюють у різних сферах: загальноосвітніх школах, середніх і вищих навчальних закладах, державних установах; теологи, рукопокладені у священничий сан, несуть послух здебільшого у парафіях Української Православної Церкви Київського Патріархату. Серед них – 4 єпископи

православних церков України. Понад 20 випускників філософсько-теологічного факультету успішно захистили кандидатські дисертації. Серед них – І.Роман, О.Задубрівська, І.Починок, О.Рупташ, Р.Рошкулець, О.Цинтила, О.Мартиненко, Т.Радзіняк, Б.Манчул, С.Мудра, І.Григорків, І.Руснак, О.Бродецький, М.Шкрібляк, В.Бучовський, І.Горохолінська, Н.Бойчук, Н.Пронюк-Возна, А.Камбур, В.Кохан, Н.Волковинська, С.Волковинський, С.Продиус, А.Марчишак та ін.

Географія вступників на наш факультет яскраво свідчить, що його ім'я добре відоме в усіх куточках України. Адже тут навчалися й навчаються представники Одещини, Донеччини, Дніпропетровська, Києва, Вінниччини та інших регіонів України та Молдови. Найбільший відсоток становлять представники західних областей нашої держави. На богословському відділенні навчалися юнаки з Румунії.

Навчальний процес забезпечують висококваліфіковані фахівці: 8 докторів, професорів (В.Балух, С.Вовк, І.Возний, В.Докаш, М.Марусяк, М.Марчук, М.Сидоренко, Н.Мизак), майже тридцять кандидатів наук. На факультеті читають лекції професори й доценти інших факультетів університету: педагогіки, психології та соціальної роботи, юридичного, філологічного, іноземних мов, прикладної математики, біології, екології і біотехнологій, економічного та факультету історії, політології і міжнародних відносин. До навчального процесу залучаються також провідні вчені Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України та Київської Православної Богословської Академії і Семінарії, закордонні фахівці.

На факультеті функціонують як студентські, так і викладацькі науково-дослідницькі студії, які плідно працюють над дослідженням кафедральної проблематики. Багато студентів і викладачів об'єднано у Всеукраїнську асоціацію релігієзнавців, входять до Міжнародної асоціації релігійної свободи. На факультеті успішно діє науковий гурток студентів «Коло» та НСТАС.

Враховуючи етноконфесійну специфіку регіону, факультет став базовим для щорічного проведення Міжнародного дня релігійної свободи. За період його існування відбулося 8 міжнародних конференцій, регулярно проводяться релігієзнавчі наукові семінари, колоквиуми. Традицією стало проведення круглих столів, на яких обговорюються нагальні проблеми суспільно-релігійного буття Буковини.

У цьому контексті особливо помітним є налагодження тісних наукових і дружніх зв'язків філософсько-теологічного факультету з багатьма науковими центрами філософсько-релігієзнавчої освіти в нашій державі та за її межами. Найбільш плідними й результативними є контакти з Відділенням релігієзнавства Інституту філософії НАН України, яке очолює колишній завідувач кафедри філософії Чернівецького університету професор А.Колодний, Київською Православною Богословською Академією, Українським Католицьким Університетом, Львівським музеєм історії релігії, Національним університетом «Острозька Академія», Ботошанською духовною семінарією св. Георгія (Румунія) у рамках програми Євросоюзу «Традиції, мистецтво, виховання – європейські цінності, цінності без кордонів», що фінансувалася фондами PHARE та ін. Факультет має наукові зв'язки з навчальними закладами та науковими установами України, Польщі, Румунії, Росії, Молдови, Німеччини тощо.

Науковці факультету досліджують проблеми духовності, генези світової культури та української філософської думки, історію Православної Церкви і релігійної думки в Україні та Буковині, релігійну культуру та культуру міжконфесійних взаємин у регіоні, виникнення та становлення чернецтва тощо. Їх об'єднує спільний пошук надійних орієнтирів розвитку людства та розвою української нації.

Науковцями та співробітниками факультету підготовлено й видано фундаментальні праці з філософії та методології науки, теології, релігієзнавства та соціології. Серед них: «Ціннісні потенції знання», «Даофізика» (в 3-х частинах), «Некласична методологія і багатофакторний підхід», «Математичний експеримент і наукове пізнання», «Сторінки історії та культури Праукраїни», «Праукраїна: історія і культура», «Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації», «Українське суспільство у соціологічному вимірі: проблеми теорії і практики», «Наука і наукова діяльність як цінність», «Актуальні проблеми релігієзнавчої та богословської думки», «Феномен релігії в працях античних і середньовічних мислителів», «Філософсько-

богословська спадщина мислителів XVII – XX ст.» тощо.

Щороку факультет проводить міжнародні науково-практичні конференції з філософії гуманітарних наук і проблем взаємовідносин церкви й суспільства. Регулярно видаються науковий збірник «Філософія» і міжнародний часопис «Релігія і Соціум», які є фаховими виданнями ВАК України з історії, філософії та соціології. Кафедрою соціології започатковано проведення з 2011 р. щорічних міжнародних інтернет-конференцій, де обговорюються проблеми «Соціокультурних вимірів релігійних процесів у світі та в Україні».

Навчальний процес забезпечують висококваліфіковані фахівці. Викладачі факультету дбають про теоретично-методичну базу навчального процесу. Практично всі курси забезпечені підручниками, навчальними посібниками, методичними рекомендаціями та програмами. Варті уваги підручники, посібники та методичні рекомендації професорів В.Балуха, І.Возного («Історичні портрети античності і середньовіччя», 2006 р.), В.Балуха («Візантиністика», 2007 р.), «Історія античної цивілізації»: у 3-х т., 2008 – 2009 рр. За результатами XI Всеукраїнського рейтингу «Книга року – 2009» багатотомна книга зайняла перше місце у номінації «Обрії», «Історія середніх віків»: В 2-х т. Т. 1 – 2, 2009 – 2010 р.), А.Маковецького («Понятійно-категоріальний апарат соціології», 2007 р., «Українське суспільство у соціологічному вимірі: проблеми теорії та практики», 2008 р.), В.Докаша («Загальне релігієзнавство», 2004, 2005 р., «Релігієзнавство», 2008, 2012 р., «Психологія релігії» (2012 р.), «Соціологія релігії» (2010 р.), І.Возного («Основи наукових досліджень», 2009 р., «Дохристиянські вірування давнього населення України», 2010 р.), М.Марусяка («Біблійна історія Старо го Завіту», 2001 р., «Книга діянь святих апостолів», 2004 р., «Пастирське богослов'я», 2006 р., «Послання святого апостола Павла», 2007 р., «Порівняльне богослов'я», 2008 р.), кандидатів наук В.Лешана («Загальне релігієзнавство», 2004, 2005 р., «Релігієзнавство», 2008, 2010, 2012 р.), О.Гасяка («Практична логіка», 2008 р.), В.Чорного («Філософія», 2008 р.), Б.Починка («Прагматизм», 2008 р.), Н.Мизака («Політологія релігії», 2009 р., «Етнологія релігії» (2011 р.), О.Бродецького («Філософія релігії», 2008 р.; «Етика», 2009 р.), О.Гнатчук («Культурологія», 2007 р.), Р.Рошкульця («Філософія», 2008 р.), О.Задубрівської («Філософія. Конспект лекцій», 2008 р.), Я.Козьмука («Філософія. Конспект лекцій та методичні рекомендації», 2008 р.), А.Марчишака («Релігієзнавство», 2008 р.), М.Шкрібляка («Пророчі книги», 2003 р., «Релігієзнавство», 2008 р., «Іслам» 2013 р.), С.Ципко («Соціологія», 2007 р., «Сучасні теорії в конфліктології», 2008 р.) та ін.

До переліку найважливіших спецкурсів, які викладаються студентам факультету, належать:

- по кафедрі філософії: «Філософські проблеми природознавства» (д.філос.н., проф. С.Вовк), «Марксистська та неомарксистська філософія», «Основи психоаналізу» (к.філос.н., доц. О.Задубрівська), «Постмодернізм» (к.філос.н., доц. Я.Козьмук), «Наука і релігія» (д.філос.н., проф. М.Марчук), «Прагматизм», «Філософія бізнесу», «Позитивізм і неопозитивізм» (к.філос.н., доц. Б. Починок), «Філософія права» (к.філос.н., доц. І.Починок), «Філософсько-соціологічні проблеми науки і техніки» (к.філос.н. І.Роман) тощо.
- по кафедрі релігієзнавства і теології: «Візантологія» (д.і.н., проф. В.Балух), «Релігійна етика» (к.філос.н., доц. Бродецький О.Є.), «Сучасні новітні релігії», «Патристика», «Релігійна антропологія і футурологія», «Основи християнської космології» (к.філос.н. А.Марчишак), «Історія релігієзнавчої та богословської думки в Україні», «Етнологія релігії» (д.і.н., проф. Н. Мизак), «Священні книги сучасних етнічних і світових релігій», «Релігійна культурологія», (к.філос. Н.Горохолінська), «Конфесіологія» (к.і.н. Мудеревич В.І.), «Біблієзнавство», «Богословське релігієзнавство», «Панорама сучасного релігійного життя» (к.і.н., доц. М.Шкрібляк), «Історія християнства», «Історія християнства в Україні» (к.філос.н., доц. В.Лешан) тощо.
- по кафедрі соціології: «Соціологія релігії» (д.філос.н., проф. В.Докаш), «Система прийняття управління рішень», «Системний аналіз соціального управління» (к.і.н., доц. О.Гнатчук), «Соціологія права», «Соціологія девіантної поведінки» (к.філос.н., доц. Н.Каралаш), «Аналіз соціальних мереж» (к.с.н., доц. С.Ципко), «Соціологія бізнесу»,

«Соціологія менеджменту» (к.с.н. В.Пержун), «Соціологія молоді», «Соціологія міжнародних відносин» (к.с.н., доц. Т.Медіна), «Соціологія міжнародних відносин» (к.і.н., доц. С.Яремчук).

Загальна кількість нормативних курсів 135, зокрема по кафедрі філософії – 47; по кафедрі релігієзнавства і теології – 47; по кафедрі соціології – 41; курсів, які читаються за вибором ВНЗ – 42, з них по кафедрі філософії – 12; по кафедрі релігієзнавства та теології – 16; по кафедрі соціології – 14; курсів, які читаються за вибором студентів – 31, в т. ч. по кафедрі філософії – 11; по кафедрі релігієзнавства та теології – 11; по кафедрі соціології – 9.

Усі названі курси внесені до цифрового університету і широко використовуються для роботи зі студентами, особливо заочної та екстернатної форми навчання.

Теоретична підготовка майбутніх фахівців-соціологів супроводжується педагогічною практикою студентів 4-5 курсів у різних навчальних закладах міста впродовж 4-8 місяців, під час якої вони знайомляться з навчальною документацією шкіл, традиційними і новітніми методами здійснення навчально-виховного процесу, а також літніми виробничими практиками (релігієзнавчо-дослідницькою, релігієзнавчо-соціологічною, соціологічною, філософсько-соціологічною), де здобуті теоретичні знання використовуються і перевіряються на практиці.

Викладачі філософсько-теологічного факультету забезпечують викладання курсів не лише студентам-філософам, теологам, релігієзнавцям і соціологам, а й студентам інших спеціальностей університету, читаючи філософію, соціологію, релігієзнавство, етику, естетику (для студентів різних спеціальностей університету), етику ділового спілкування (для студентів-економістів), етику перекладача і риторику (для студентів ф-ту іноземних мов) тощо.

За авторські розробки курсів і впровадження передового досвіду викладання в умовах кредитно-модульної системи навчання та вагомий внесок у розвиток національної освіти й науки багато викладачів відзначено високими нагородами. Найвищої серед них удостоївся декан факультету, проф. В.Балух. 2008 року йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України», а 2009-го – присуджено Державну премію ім. М.Грушевського НАН України у галузі гуманітарних наук; проф. І.Возний нагороджений Грамотою Міністерства освіти і науки України (2008 р.), а професори М. Марчук та В.Докаш отримали знак «Відмінник освіти України».

Кафедрою релігієзнавства і теології спільно з кафедрою соціології проводяться конкретні соціологічні дослідження з вивчення стану релігійності та динаміки етнорелігійних процесів на Буковині, їхніх еволюційних змін. Факультет тісно співпрацює з різними державними установами.

Співробітниками філософсько-теологічного факультету ведеться активна теоретична та практична робота з дослідження проблем світової та вітчизняної філософської думки (проф. М.Марчук, завдяки зусиллям якого на факультеті з'явилася плеяда молодих науковців у галузі філософії науки), генези світової та національної релігійної культури (проф. В.Балух, В.Докаш). Історико-теоретичні аспекти світової релігійної та богословської думки є об'єктом наукових досліджень проф. Н.Мизака доц. М.Щербаня; становлення та розвиток релігійної думки в Україні і на Буковині досліджують доценти В.Лешан, М.Марусяк. Історія Церкви і проблеми міжконфесійних взаємин – коло зацікавлень доц. М.Шкрібляка та А.Яремчука; сучасні ідейно-релігійні та внутріцерковні трансформації у Православ'ї витлумачують М.Симчич, А.Марчишак; філософським осмисленням релігійного феномена займається доц. О.Бродецький, проблемами синкретичних вірувань давнього населення України – проф. І.Возний.

На кафедрі соціології коло наукових інтересів працівників надзвичайно широке. Проф. В.Докаш розглядає соціологію релігії, релігійні процеси в Україні та регіоні, сучасні форми протестантизму, соціальне лідерство, соціальну діяльність церков, сучасні проблеми есхатології; доц. Т. Медіна – соціологію сім'ї, тендерну соціологію, соціологію молоді; доц. О.Гнатчук – соціокультурну ситуацію в Україні, проблему самотності культур у контексті культурної глобалізації; доц. Н.Каралаш – соціологію девіантної поведінки, соціологію права; доц. С.Яремчук – етносоціологію, технологію соціологічних досліджень, електоральну соціологію, конфліктологію; доц. С.Ципко – соціологію релігії, громадської думки, освіти та

проблеми загальної соціологічної теорії; к.с.н. В.Пержун – етносоціологію, соціологію політики, історію соціології; ас. Ю.Кілей – соціологію бізнесу, маркетингові дослідження як вид соціологічних досліджень, соціальна відповідальність бізнесу, соціальні фактори розвитку бізнесу, соціологію менеджменту, соціальну статистику; ас. О.Якимчук – математичні методи в соціології, методологію соціологічних досліджень.

По кафедрі філософії: проф. Вовк Степан Миколайович займається проблемами філософії науки, неklasичної методології, цілісного багатомірного світогляду, східної філософії, синергетики, компаративістської філософії; проф. М.Марчук – філософії науки, методології гуманітарного пізнання, науки і релігії, ціннісних вимірів науки, історії філософії; проф. М.Сидоренко – філософськими проблемами екології та біології, психоаналізу, аксіології; доценти О.Гасяк – логіки, філософії і методології науки; О.Задубрівська – філософії науки, сучасної філософської антропології; Я.Козьмук – сучасної західної філософської антропології, постмодернізму; Б.Починок – методологічними проблемами гуманітарних наук, феноменології, нео- і постпозитивізму; І.Починок – філософії науки, філософії права, філософії гуманітарних наук, герменевтики; Р.Рошкулєць – аксіології, сучасної західної онтології, філософії мови, історії філософської думки в Україні, герменевтики, логіки; О.Турко – філософії науки, філософії історії; к.філос.н. І.Григорків – аксіології науки, антропологічних принципів у науці; асп. Р.Онуфрійчук – філософських проблем природознавства, історії філософії; асп. Л.Проданик – філософії науки, філософії Стародавнього Сходу; к.філос.н. Т.Радзіняк – історії філософії, ціннісних аспектів наукового пізнання; к.філос.н. І.Роман – філософії науки, герменевтики, філософських проблем норми, теорії пізнання, патристики; к.філос.н. О.Цинтила – психоаналізу, антропологічної філософії, методології гуманітарних наук; к.філос.н. Б.Манчул – творчості у філософії, інтеграційних процесів у природничих і гуманітарних науках, аксіології; к.філос.н. С.Мудра – потенціалу інтуїції у науковому пізнанні; асп. Л.Подгорна – філософії науки, аксіології; к.філос.н. І.Руснак – логіки, філософії науки, аксіології, людини в історії філософії).

Результати своїх наукових досліджень вчені-філософи, релігієзнавці, соціологи і богослови публікують не лише на сторінках «Наукового вісника Чернівецького університету», а й у загальноукраїнських релігієзнавчо-історичних та філософських часописах: «Вопросы философии» «Історія. Філософія. Культура», «Православний вісник», «Релігійна панорама», «Українське релігієзнавство», «Людина і світ», щорічнику «Релігійна свобода», «Буковинському журналі» та багатьох інших вітчизняних і міжнародних наукових виданнях.

Спільно з органами студентського самоврядування деканат факультету створює належні умови для самореалізації студентів і розвитку їх як особистостей. У гуртожитку обладнано навчальну і побутову кімнати, капличку, кімнату відпочинку, встановлено сучасну аудіо- і відеотехніку.

Студентська молодь своєю діяльністю і здобутками переконливо засвідчує, що на факультеті навчаються небайдужі, розумні і творчо обдаровані особистості. Студенти мають факультетський радіовузол, газету «Софія», об'єднуються в різні гуртки і товариства: студентський клуб «Брейн-ринг», філософський клуб «Коло», команда КВК, молодіжна асоціація релігієзнавців, соціологічна лабораторія тощо. Гордістю факультету є вокальний ансамбль «Менестрель», студентський вертеп, церковний хор, які постійно перемагають у пісенно-музичних конкурсах.

Факультетська бібліотека налічує понад 5 тис. примірників рідкісної фахової літератури, навчальних посібників і періодичних видань. До послуг студентів – читальна зала, комп'ютерний клас, інтернет, сучасно облаштовані навчальні аудиторії.

Філософсько-теологічний факультет – це справді школа, де органічно поєднуються глибока світська ерудиція та широчінь філософського кругозору з даром віри й благочестя, що є неодмінною передумовою наших трудових звитяг, духовно-культурних, релігійно-моральних звершень та поступу людства в цілому. Тут культивуються знання, які сприяють становленню кожної людини як особистості, формують у ній не лише суто професійні якості, а й ті, які дозволяють віднайти й зберегти в собі людське, тобто те, що констатує її як людину.

Література

1. Гальбан А. Університет Франца-Йосифа в Чернівцях і его зносини з сусідними державами / А.Гальбан // Буковина. – 1990. – Ч. 138. – С. 3
2. Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). – Ф. 3. – Оп. 2. – Спр. 23291.
3. ДАЧО. – Спр. 24986.
4. ДАЧО. – Спр. 21466.
5. Марусяк М.М. Роль випускників богословського факультету Чернівецького університету у розвитку теологічної науки і освіти на теренах Південно-Східної Європи наприкінці XIX – XX ст./ М.М. Марусяк // Філософсько-богословська спадщина мислителів XVII –XX ст. Кол. монографія / За наук. ред. член-кор. НАПН України В.О. Балуха. – Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2013. – С. 229 – 241.
6. Турчинський Е. Значення Чернівців для православної теології у Південно-Східній Європі / Пер. з нім. О. Масана / Е. Турчинський // Буковинський журнал. – 1996. – № 1 – 2. – С. 109 – 121.
7. Турчинський Е. Значення Чернівців для православної теології у Південно-Східній Європі / Пер. з нім. О. Масана // Буковинський журнал / Е.Турчинський. – 1996. – № 3 – 4. – С. 70 – 85.
8. Університет періоду королівської Румунії: реорганізація університету та його діяльність / Г.К. Бостан, М.А. Богайчук // Університетський вісник. – 1995. – №3. – С. 3.
9. Чернівецький державний університет / ред. кол.: проф. К. О. Червінський та ін. – Львів: Вища школа, 1975. –192 с.
10. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Імена славних сучасників / ред. кол.: С. В. Мельничук та ін. — К.: Світ успіху, 2005. – 288 с.
11. Bozgan, Ovidiu. Facultatea de Teologia a Universității din București în anii interbelici // Forum. – 1996. – № 8 – 10. – P. 105 – 115.
12. Norst A. Alma Mater Francisco-Josephina: Festschrift zu deren 25-jährBestande. – Czernowitz, 1900. – 136 s.

Vasyl Baluh

Unique in Ukraine Philosophy and Theology Faculties: history and nowadays

The article examines the history of establishment and functioning of philosophy and theology faculties in Chernivtsi University since 1875. The prerequisites of revival of philosophy and theology faculties and its development during the years of Ukraine's independence are analyzed.

Keywords: archbishop, chair, culture studies, faculty staff, religion studies, sociology, students, theology, university, faculty, philosophy.

Васи́лий Бала́х

Единственный в Украине философско-теологический факультет: история и современность

В статье анализируется история создания и функционирования в Черновицком университете теологического и философского факультетов с 1875 г., предпосылки возрождения философско-теологического факультета и главные направления его развития в годы независимости Украины.

Ключевые слова: архиерей, кафедра, культурология, профессорско-преподавательский состав, религиоведение, социология, студенты, теология (богословие), университет, факультет, философия.